

Milieuvriendelijke oevers in Drente

W. Hoppe, E. Quené, H. Rossingh

● De oevers langs de Drentse rijkskanalen zijn typische kanaaloevers. De overgang van land naar water is abrupt, ondiepe vooroevers ontbreken vrijwel en verticale stalen of betonnen damwanden zijn alom aanwezig. Een merendeels laagblijvende eentonige bermvegetatie en schouwpaden completeren het rechtlijnige, strakke beeld. Toch zijn er op enkele plaatsen oevers met een gevarieerde begroeiing te vinden, onder andere bij Geeuwenbrug in de Drentse Hoofdvaart (fig 1) en direct ten noorden van de brug bij De Punt in het Noord-Willemskanaal.

Gewijzigde inzichten

De laatste jaren zijn de inzichten over het waterbeheer en de inrichting van oevers in een voor natuur en milieu positieve richting veranderd. De gewijzigde inzichten hebben hun weerklink gevonden in de recent verschenen rijksnota's Derde Nota op de Waterhuishouding en Natuurbeleidsplan. Ook op lokaal niveau hebben de nieuwe ideeën ingang gevonden. Als beheerder van het Meppeler Diep, de Drentse Hoofdvaart en het Noord-Willemskanaal heeft Rijkswaterstaat Drenthe het initiatief genomen een visie te ontwikkelen op een meer natuur- en milieuvriendelijke inrichting van de oevers langs deze kanalen. De visie is opgesteld in samenwerking met Heidemij Adviesbureau B.V. en L, B en P, bureau voor landschaps-ecologisch onderzoek B.V.

Visievorming

De visievorming op de overinrichting van de Drentse rijkskanalen is gestart met een inventarisatie van het relevante beleid en waarden en potenties op het gebied van natuur, landschap en recreatie. Bij de inventarisatie is niet alleen gekeken naar de kanalen, maar is ook de omgeving betrok-

ken. Op basis van de inventarisatie zijn afzonderlijke visies ontwikkeld voor ecologie, landschap en recreatie. De drie deelvisies zijn geïntegreerd in een totaalvisie. Randvoorwaarde bij de visievor-

Meekundige Dienst Rijkswaterstaat

ming waren uiteraard de vereisten vanuit de waterhuishouding en de scheepvaart.

Visie ecologie

Centraal bij deze visie staan het behoud van de aanwezige natuurwaarden, het creëren van een goede uitgangssituatie voor natuurontwikkeling en het opheffen van barrières voor dieren. Een milieuvriendelijke oever is deze visie in het ideale

geval een geleidelijke overgang van nat naar droog, die bestaat uit open water met waterplanten, een halfnatte-halfdroge zone met moerasplanten en een droge oever met kruiden, struiken en bomen. Dergelijke gevarieerde oevers bieden levenskansen aan een verscheidenheid aan planten en dieren. Vissen vinden tussen de waterplanten schuilgelegenheden en kunnen hier paaien en voedsel zoeken, vogels vinden in de moerasstrook en in de struiken broedgelegenheden en trekkende dieren kunnen hier gemakkelijk in en uit het water komen of de oever gebruiken om zich langs te verplaatsen.

De hindernis die de kanalen kunnen zijn voor trek-

Fig 1. Rijke waterplanten- en oevervegetatie bij Geeuwenbrug (Drentse Hoofdvaart)

kende dieren verdient extra aandacht. Voor vissen zullen de sluisen in de kanalen een hindernis zijn bij hun verplaatsing van noord naar zuid of omgekeerd. Voor landdieren die zich langs de oevers verplaatsen zullen de aanwezige bruggen een barrière zijn. Ook kunnen de kanalen een barrière

Meeikundige Diena Rijkswaterstaat

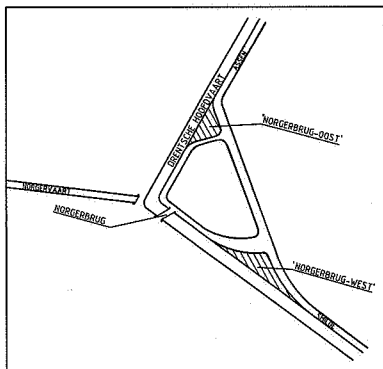

Fig 2. Situatie bij de Norgerveer (Drentse Hoofdvaart)

Visie landschap

Een hoge prioriteit wordt gegeven aan het verbeteren en versterken van de landschapsstructuur en het accentueren van de landschappelijke patronen. Op dit moment ontbreekt vaak de relatie tussen het kanaal en het omringende landschap door te abrupte overgangen van land naar water. Bovendien is de oorspronkelijke landschapsstructuur niet overal even duidelijk herkenbaar. Het laaghouden, of juist hogerop laten gaan van de begroeiing kan hier voor een verbetering zorgen. In open gebieden buiten de dorpen, zoals het veenkoloniale gebied bij Smilde, zal de begroeiing laaggehouden worden. In besloten gebieden, zoals het esdorpenlandschap met bosjes en houtwallen bij Vries, is een opgaande begroeiing gewenst.

Visie recreatie

Een belangrijk aandachtspunt in de visie recreatie is het verbeteren van de belevingswaarde van de kanalen. Zowel vanaf het land als vanaf het water gezien zijn de oevers over grote lengten eentonig

en saai. Door milieuvriendelijke oevers aan te leggen en deze zoveel mogelijk aaneen te laten sluiten kan hierin verbetering gebracht worden. De oevers langs de Drentse kanalen kennen een rekreatief gebruik door vissers, fietsers en wandelaars. De kanalen zelf worden gebruikt door de doorgaande recreatievaart. Verblifsrecreatie komt langs de kanalen slechts beperkt voor. De verwachting is dat de rekreatieve druk vooral langs de stads- en dorpsranden zal toenemen. Nieuwe voorzieningen voor de recreatie zijn dan ook vooral hier gedacht.

Integrale visie

Prioriteit wordt gegeven aan natuur en landschap boven recreatie. De reden hiervan is dat de kanalen op dit moment vrijwel geen functie voor de verblifsrecreatie hebben en dit naar verwachting ook in de toekomst zo zal zijn. Door de voorzieningen voor (met name de dag)recreatie te concentreren langs de stads- en dorpsranden kan toch ingespeeld worden op de toenemende behoefte hieraan. Voor wat betreft de milieuvriendelijke oevers wordt gestreefd naar de aanleg en ontwikkeling van geleidelijk oplopende oevers met in ieder geval een waterplanten- en (natte) moerasstrook. Waar de ruimte hiervoor in de breedte ontbreekt, zal deze gezocht worden in een plasberm met variabele waterdiepte in de lengterichting van het kanaal. Hoge prioriteit wordt gegeven aan de realisatie van milieuvriendelijke oevers op plaatsen waar de kanalen trekroutes van dieren kruisen en in de nabijheid van natuurgebieden. In het laatste geval kan in de meest ideale situatie een uitwisseling van dieren en planten tussen de kanaaloevers en het natuurgebied ontstaan. De milieuvriendelijke oevers zullen zoveel mogelijk aaneengesloten worden. Dit zal de barrièrewerking van de kanalen voor dieren verminderen en de belevingswaarde voor de recreant en aanwonenden verbeteren. Bij het ontwerp van de milieuvriendelijke oevers wordt de gewenste versterking van de landschapsstructuur als uitgangspunt meegenomen.

Visie in de praktijk: Norgerveer

Voor enkele kanaalgedeelten waar in de komende jaren de oeververdediging vervangen moet worden zijn op basis van de visie inrichtingsvoorstellen uit-

zijn voor dieren die van de ene kant van het kanaal naar de andere kant willen. Dit speelt onder andere daar waar aan weerszijden van het kanaal natuurgebieden liggen, zoals bij Uffelte en Diever. Om de barrièrewerking van de kanalen te verminderen wordt gestreefd naar oevers die een passage mogelijk maken en naar voorzieningen bij sluisen en bruggen. In ieder geval moeten uitklimplaatsen gerealiseerd worden.

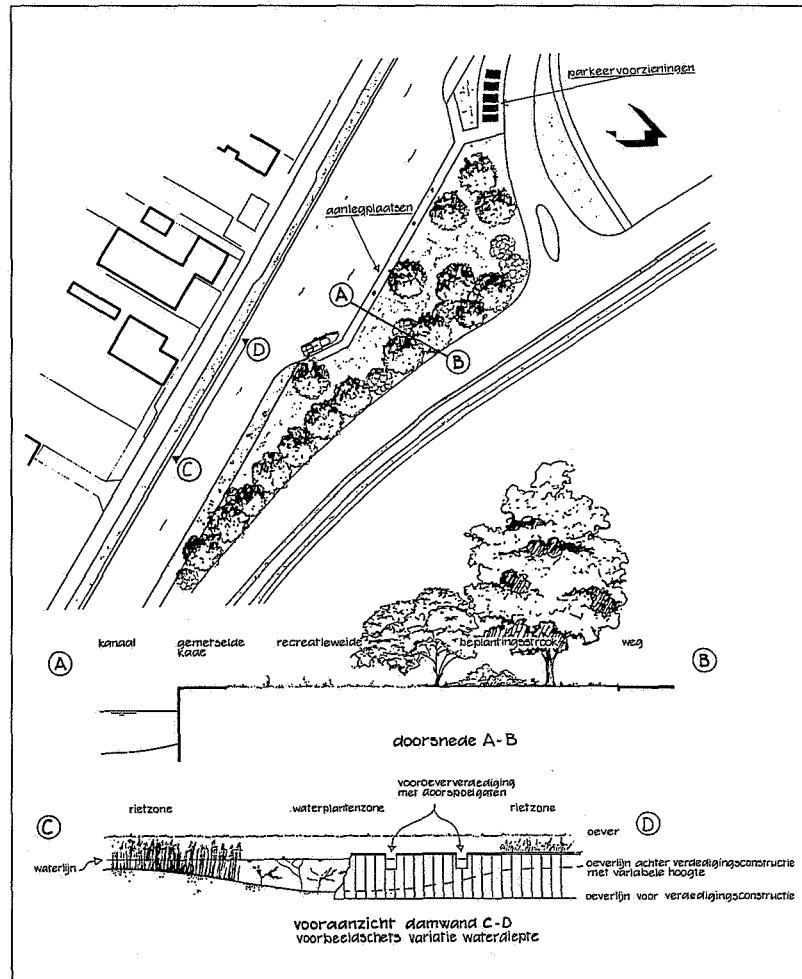
gewerkt. Eén van deze kanaalgedeelten is de Drentse Hoofdvaart bij Norgerbrug (fig 2). Op deze plek komen verschillende functies van de kanalen samen. De ecologie speelt hier een rol door de ligging tussen de natuurgebieden Fochteloërveen en Witterveld en de wens om de verbinding voor landdieren tussen deze natuurgebieden te verbeteren. Daarnaast is er de wens om het natte oevermilieu en de verbinding met de Norgervaart (visintrek) te verbeteren. Vanuit het landschap is er de wens om het kanaal en de verschillende richtingen in het landschap te accentueren. Vanuit de recreatie tenslotte is er de wens van afmeerplassen en een verbetering van de belevingswaarde van de kanaaloevers. Op het eerste gezicht lijken de mogelijkheden om op deze gevarieerde wensen in te spelen beperkt. Het kanaal is smal (ca. 13 m breed), aan beide zijden liggen wegen en op korte afstand komt bebouwing voor. Toch zijn hier goede mogelijkheden om aan de verschillende wensen tegemoet te komen door de inrichting van twee lokaties waar relatief veel ruimte is tussen het kanaal en de vaart. Alleen de verbetering van de verbinding tussen de genoemde natuurgebieden voor landdieren wordt door externe factoren -wegen, bebouwing, landbouw- beperkt.

Norgerbrug-west

Ten westen van de Norgerbrug (fig 3) ligt het accent op recreatie. Hier is ruimte voor een aanlegsteiger en picknickplaatsen. Een beplantingsstrook accentueert het kanaal en scherm het gebied af van het autoverkeer. Een plasberm met een variërende waterdiepte vergroot de belevingswaarde en biedt waterplanten en -dieren de mogelijkheid om zich hier te vestigen.

Norgerbrug-oost

Ten oosten van de Norgerbrug (fig 4) ligt het accent op de natuur. Hier ligt een terreintje dat tot nu toe bij Rijkswaterstaat als opslag in gebruik is geweest. Door deze opslag naar elders te verplaatsen en het terrein af te graven kan hier op een beperkte ruimte een prachtige oever tot ontwikkeling komen. Naar verwachting kan hier de complete overgang van open water met waterplanten, een moeraszone en een droge oever met bomen ont-

staan. Dit gebied zal levenskansen bieden aan een verscheidenheid aan planten en dieren. Tussen het kanaal en de ondiepe oeverzone zal een zgn. vooroververdediging worden aangelegd. Deze dempt de golven van de scheepvaart en beschermt zo de waterplanten en de oeverbegroeiing. Voor vissen zal het rustige ondiepe water met waterplanten belangrijk zijn als paaigebied (ei-afzetting). Uitsparingen in de vooroververdediging zorgen

Fig 3. Boven- en zijaanzicht van de recreatievoorzieningen en de milieuvriendelijke oever ten westen van de Norgerbrug tekening Heidemij Adviesburo/Rijkswaterstaat

voor voldoende verversing van het water in het er achter gelegen gebied en stellen vissen en andere (water)dieren in staat van en naar het kanaal te zwemmen.

In het gebied tussen beide lokaties is het sleutel-

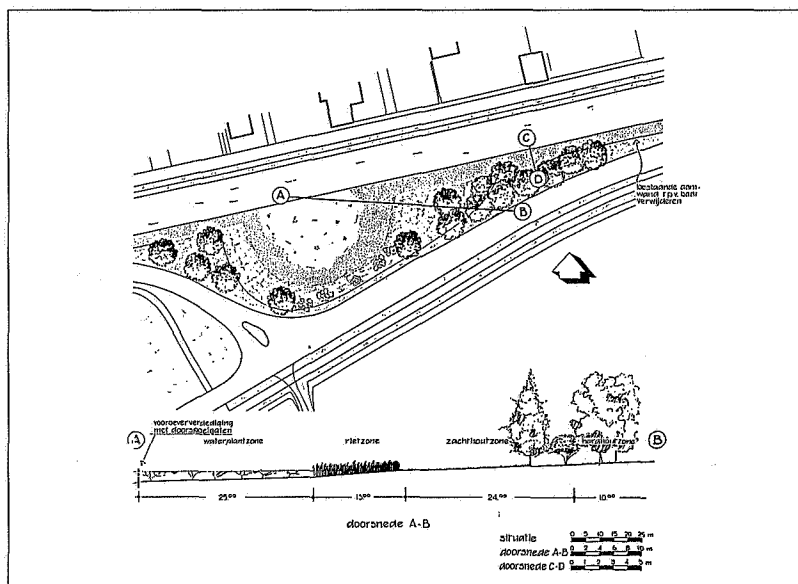

Fig 4. Boven- en zijaanzicht van de milieuvriendelijke oever ten oosten van de Norgerberug
tekening Heidemij Adviesburo/Rijkswaterstaat

woord verbinding. Een plasborm benadrukt de continuïteit en verbindt de twee aanliggende lokaties. Tevens wordt een verbinding met de Norgervaart gelegd.

Hoe verder ?

Naar verwachting is de in Drente gebruikte methode voor het ontwikkelen van een visie op een natuur- en milieuvriendelijke inrichting van kanaaloevers ook elders bruikbaar. De ervaring heeft geleerd dat de visie in de praktijk voor Rijkswaterstaat een goede leidraad is bij het uitwerken van de eigen ideeën over de aanleg van milieuvriendelijke oevers. De visie laat hierbij genoeg ruimte voor de creativiteit van de ontwerpers bij de dienst.

Uit de recente inrichtingsvoorstellen voor een oevergedeelte bij Havelte blijkt dat de nieuwe ideeën ook bij de technisch ontwerpers ingang hebben gevonden. Op de technische tekeningen gaf de tekenaar behalve de oeververdediging, ook de gewenste oevervegetatie aan. Zo iets gebeurde vroeger nog niet.

NR

W. Hoppe (L, B en P, bureau voor landschapsoecologisch onderzoek B.V.), E. Quené (Rijkswaterstaat directie Drenthe), H. Rossingh (Heidemij Adviesbureau B.V.)

Fig 5. Uitklimplaats voor dieren langs het Noord-Willemskanaal